

החינוך. בהרבה מיקרים אין זכר לערבים בארץ וזו התעלמות מקיומם ומהיותם חלק מן ההיסטוריה של הארץ. אפשר לומר שזה לא בכוננה, אבל זה לא אומר שזה לא קיים. זה לא פוטר איש מהחובה. וראים את התוצר עכשיו ברחוב היהודי.

מערכת החינוך צריכה להכין את התלמידים שהם האזרחים לעתיד, להעניק להם ערכים חשובים למדינה וחשובים לחברה. אם יש בעיות מסוימות בתוך המדינה, התפקיד של מערכת החינוך להתמודד איתם. זה המוסר הכי חזק שיכול להשפיע. אלה גילאים שאפשר להשפיע. אז במצב כזה את חושבת שבראי שיהיו מיפגשים בין שני האומות, שכל צד יראה שגם הצד השני הוא בן אדם, שגם הוא לומד וקורא ספרים?

אני חושבת שזה שלב שאנחנו הערכים, צריכים לעשות אותו. כמו שבארצות-הברית התחילו עם הסיסמה: שחור הוא יפה! זו לא היתה סיסמה סתמית, היתה מאחוריה אידאולוגיה, והם התחילו לעבוד לקראת שינוי של ההתייחסות הכללית של הלכנים לשחורים. אי אפשר לעשות דברים מלאכותיים. כמו שיש היום שכונות שאסור לערבים להיכנס אליהן — אי אפשר לבנות שכונות מעורבות בכוננה. עושים דברים בלי להכין קודם את הרקע מסביב. כמו שכנו את כרמיאל והמציאו כל מיני חוקים שאסור לערבים לבוא לשם. כל פועלי הבניין בכרמיאל, פועלי המיסעדות, פועלי הניקיון, כולם ערבים. זה שבנית עיר ליד כפרים

נזיות לדבר על הנושא. יתכן שזה עולה בשעות המחנך. אני לא מתחמקת, אבל אני לא מחנכת. אני חושבת שיש הנחיה לכל המורים, שבשעת המחנך אפשר לדון בכל הבעיות. גם פוליטיות, ולכוון את השיחה. ואני שומעת מהרבה מורים שהתלמידים מאוד פתוחים, יודעים מה המצב שישנו בעולם ובארץ והם מדברים על זה. אני לא נתקלת במצב של שינאה טוטאלית ליהודים. יתכן שהיו יחידים.

● חלק מהמענה היא שהשינאה נובעת גם מזה שלא מכירים האחד את השני, כי מעט מאוד יהודים ישבו ארבע שעות עם ערבי וגם להיפך.

כן, אני יודעת שהתלמידים שלנו תמיד חושבים שהיהודים שונאים אותם. ואת הטענה. ● אך עברה בבית-הספר החלטת הרבנים שלא יהיו מיפגשים בין תלמידי דים יהודים לתלמידים ערבים?

זה לא היה נושא לשיחה. לערבים יש הרגשה שתמיד יש מישהו שהוא נגד המיפגשים. מספיק שרואים איך מתייחסים הדתיים בגדה המערבית לאסירים הפוליטיים ששוחררו. הדברים לא חרשים. אבל הטיעונים שלהם הם מצחיקים.

● זה מעליב? אלה טיעונים פרימיטיביים מדי.

● אתם מקיימים בעכו מיפגשים בין תלמידים יהודים וערבים? היה פעם נסיון, לפני כמה שנים. עשו כמה

האולה לפני דירתה בשיכון "רסקו" בעכו. יש לי חברות מאוד טובות שהן יהודיות. אני לא בוחרת חברים לפי הלאום!

ערבים משותפים בין המורים היהודים והערבים, כדי להכין את הפגישות, והיה מאוד נחמד. אבל ככל פעם שרצו לקבוע את המיפגשים, המנהל היה רוחה את זה, ולבסוף הוא אמר שהוא חושב שהתלמידים הערבים לא יתנהגו כפי עם הבנות היהודיות, ואז הורים יתנגדו למיפגשים.

הוא רחה ורוחה, עד שהמורים אצלו הרגישו שהוא לא רוצה לקיים את זה, וזה נקטע. וזו החלטה של מנהל והוא מנע מיפגש כזה. אילו היו נפגשים, זה היה מועיל מאוד. ובגלל חשש של אדם מסויים שלא יכול היה לטפל בעצמו, כל מערכת החינוך בעיר סובלת מזה. צריך לעשות בדיקה גם בחומר שמעבירים וגם באנשים בתוך מערכת החינוך, כי למורה יש כוח עצום על התלמידים.

● קורה לך לפעמים שאת אומרת את שמך ואנשים נבהלים? קורה הרבה פעמים, בעיקר כשאני נפגשת עם קבוצות חדשות. אנשים חושבים בהתחלה שאני יהודי, כשאני אומרת שאני ערביה, הם מקבלים שוק. אני כבר רגילה לזה.

היה לי פעם סיפור שעבר עליי מאוד-מאוד קשה. גרתי בשוועפאת, בירושלים, כשלמתי באוניברסיטה. עמיתי בתחנת-אוטובוס ליד רמת-אשכול. ביחד איתי עמדה עוד מישהי ושתינו חיכינו לאוטובוס. עברה שם קבוצה של צעירים ערבים, והם דיברו בקול רם וצחקו, היו מבטוטים. היא פנתה אליי ואמרה: "תראי איך הם מתנהגים, כאילו שהאדמה הזאת שלהם" אני אמרתי לה: "זה לא כאילו, זו ארמה שלהם", והיא אמרה לי: "את מאוד שמאלנית!" אז אני אמרתי:

"למה? היא אמרה: הם צריכים רק לטאטא את הכביש הזה, אסור להם להרים את הראש". אמרתי לה: "אני לא רוצה להטעות אותך, אבל את מדברת עם עוד ערביה, שמאוד נעלבת כשאת מדברת על האנשים האלה בצורה כזאת." היא קיבלה שוק ולא היה לה מה להגיד. עלינו

"אני הלכתי ללמוד כשהייתי כבר אשה, נשואה, עם שתי בנות, וזה נדיר. בעלי מאוד אהב את זה. אני לא מודדת, אני פשוט חושבת, אני בוחרת את הטוב מכל דבר"

ביחד לאוטובוס והיא התרחקה ממני. אני חושבת שתגובה כזאת של שינאה אי אפשר למצוא אצל הערבים.

● את חושבת שאין הקצנה ברחוב הערבי?

אני חושבת שיש, אבל זו תגובה. ההקצנה לא היתה קיימת ברחוב הערבי, אבל ההקצנה ברחוב היהודי פתחה אותה גם ברחוב הערבי.

● את לא מאבדת תיקוה בגלל כל תופעות האלימות?

אני לא רואה את זה ככה. אולי בגלל הגישה היעוצית שלי, אני רואה את הדברים בצורה חיובית. אני הייתי בהרבה חוגים עם יהודים וראיתי אנשים שהשתתפו במילחמה והרגו ילדים ערבים, והיו לי המון סיבות לשנא אותם, אך לא שנאתי אותם. אני ריחמתי עליהם. היכרתי אנשים שהיו לאומניים או אלימים וחונכו על שינאה של הערבי. אחרי המון התנסויות, הם התחילו לחשוב אחרת.

● כשאת רואה אדם כמו לוינגר בחברון, זה לא מעורר בך רגשות של כעס, שינאה, ייאוש?

זה מה שקורה בחיים הפוליטיים, כשעסקנים פוליטיים מחזיקים את השלטון ויש פוליטיזציה של הדת. ואז יש שימוש אישי בחוק.

הוא איש חולה, אבל יש יותר חולים ממנו, לכן הוא יכול להנהיג אותם. לכל חברה נורמלית יש אנטי-שוליים שלה, או הסוטים שלה. אם לא יהיו סוטים, החברה לא תהיה נורמלית. אז יש לוינגר יהודי ויש לוינגרים ערבים.

אני לא אוהבת את המצב, הוא קיים. אני מקווה שיש אנשים מאוד בריאים שיידעו איך לענות לו. הרבה אנשים ששתקו כל השנים היו אנטי-שוליים פאסיביים, ושתקו. היום הם מדברים יותר ועושים יותר ומנסים לשנות ולהשפיע. לכן אני חושבת שיכול להיות יותר טוב.

● את מתכוונת ללכת לכיוון פוליטי? לא, זה לא מתאים לי. אני מעורבנת בכל ענייני הפוליטיקה, אבל אישית — זה לא בשבילי.

● למה הלכת להיות מורה? רציתי ללמוד משהו שיש בו קשר עם אנשים ועם החברה. בהתחלה הלכתי ללמוד לימודי-אפריקה. זו לא היתה הבחירה הכי טובה, אבל למדתי וסיימתי, ואז הרגשתי שזה לא שלי. אז למדתי סוציולוגיה, ועכשיו אני עושה תואר שני. אני מאוד נהנית מהמיקצוע שלי.

● זה לא בליבך מקובל שאשה מפתחת קריירה משל עצמה? זה גם נדיר שאשה נשואה עם ילדים מתחילה ללמוד.

● מה אמר בעלך? הוא מאוד אהב את זה. אני מודעת שבחברה הערבית יש שובניזם גברי, ואני מודעת לכל הדברים שיש בחברה הערבית, ואני לא מוכנה לקבל את כולם.

● את מודדת? אני לא מודדת, אני פשוט חושבת, אני בוחרת את הטוב בכל דבר. אני לא חייבת לקבל כל דבר שישנו בחיים הערביים.

● איך את מגדירה את עצמך? האולה. אני עטופה בכל מה שאומר לך בהרגשה מאוד הומניטית. אני מאוד ערביה, פלסטינית, ישראלית, ואני מרגישה כל אחד בתוכי הרבה, וטוב לי עם כל אחד.

● אם תהיה מדינה פלסטינית, את תלכי לגור שם?

לא. אני אהיה ערביה פלסטינית שחיה בישראל ומאוד גאה שיש לה מדינה פלסטינית. זה בדיוק כמו היהודים שבחרו שלא לגור בארץ ישראל, אבל זה משמח להם מקום מיבטחים והם גאים שיש להם מדינה. אני נולדתי פה, וזו עוברת-קיום שאני ישראלית. נולדתי לתוך המדינה. אני לא אשנה את תעודת-הזהות בגלל סיבות פוליטיות.

זה לא רק שם ומושג, שיש לי זהות ישראלית. כמו שאמרתי קודם אני מאוד-מאוד ערביה, ואני מאוד-מאוד פלסטינית, ואני מאוד-מאוד יש ראלית.

● לפי הסדר הזה? כן, ועטוף עם כל זה הרגשה מאוד הומניסטית.

● באיזה שפה את חושבת? ערבית. עברית ואנגלית. עם הילדות אני מדברת ערבית.

● איזה אוכל את מבשלת? מסיני ועד הכל. כשאני מדברת על חינוך רב-תרבותי, אני מתכוונת לזה ואני מקיימת את זה. גם אני קיבלתי חינוך רב-תרבותי, למדתי במינור, למרות שאני מוסלמית. אבל אני חושבת שזו מצב פרטי של המיפגש, אלה דברים מאוד-מאוד אישיים. אני חושבת שהדת האמיתית היא זו שבאה להרגיש כל מיני ערכים אנושיים, וזה ישנו בכל שלוש הדתות. איך מבצעים את החוקים בכל דת — זה מרגיש את השוני בין הדתות.

היום שוכחים את הכללים הכלל-הומניים, שמקשרים ומדגישים את ההבדלים. אני לא אוהבת להדגיש את הדת. בגלל העובדה שנוולדתי ערביה, חייתי בסביבה חיים מסויים, ובגלל הבעיה הפלסטינית, התגובות, הדברים שגדלתי עליהם כבית וכבית-הספר, הדברים שראיתי בחודשות — גדלתי בצורה מסויימת. אז זו העדיפות הראשונה שלי.

אם לא היתה הבעיה הפלסטינית, הקשר בין היהודים והערבים היה שונה, לכן הנושא הפלסטיני מגשר בין היותי ערביה לבין היותי ישראלית. הוא הסיבה, הוא הרקע.

אני נגד הרג בין יהודים וערבים ובין הפלסטינים לבין עצמם, ונגד אלימות בכלל. כי אי אפשר להגיע עם זה לשום מקום חיובי. אני לא מרגישה יותר טוב אם חייל פלסטיני הורג חייל ישראלי. יש לי רגשות הומניים. אני כל הזמן חושבת על האנוש שבתוך האדם.

אני שמחה שאני לא התנסיתי במצב של מילחמה שבו הייתי צריכה ללכת להרוג. אני מאוד שמחה שקמה תנועה של הורים נגד

"בסיפוח העברית, הערבי תמיד מלוכלך, אנס, אחד שהעורך של הכסף חשוב לו יותר מכל דבר אחר, פרימיטיבי המאמץ באורל, ערבי שלא יכול לחשוב, אינו מחורבט ואינו אינטלקטואל"

שתיקה. אני שמחה שיש אנשים כאלה, שנתנו הרגשה שיש היום יותר אנשים בחברה שקובעים מדיניות, חוץ מהפוליטיקאים.

● את פעילה? אני פעילה בכיוון החינוכי, אני נגד אלימות. אני מחכה ליום שהמנהיג, האדם שבחרו בו להנהיג, באמת ישרת את החברה, ולא רק את המיפגש. הרעות הפוליטיות הן הומניות כדי נאיביות. אני עושה מה שאני רוצה בתחום הקטן שלי.

אני רוצה לומר שיש לי חברות מאוד-מאוד טובות יהודיות. כשהייתי בארצות-הברית, הייתי 10 ימים אצל חברה ערביה ר-20 יום אצל חברה יהודייה. אני לא בוחרת את החברים לפי הלאום. אני ראיית בארצות-הברית גישות שמלמדים חינוך לרב-תרבותיות, שבהן מרגישים את הייחודי והשונה שבכל תרבות וגם מלמדים דבר רים אחרים. ולא מלמדים שם על תרבות האחר ולא לומדים את תרבות האחר. בצורה כזאת שאני אוכל לתפקד כמו אחד מבניה. כך היהודי ילמד את התרבות והדת והיהו מגעים וגם להיפך, הערבי את היהודי. וכך אפשר לשנות את המצב.

"קורה לעיתים קרובות, שחושבים שאני יהודי, בעיקר במיפגשים עם קבוצות חדשות, וכשאני אומרת שאני ערביה, הם מקבלים שוק"

לכד. אם רוצים לטפל בבעיה החברתית בצורה אמיתית, צריך להתייעץ עם מומחים. ● את מרגישה בבית-הספר הערבי גם תופעות הסובות? בתוך מערכת החינוך אין לתלמידים הזדמ-